

jaar
verslag
2019

Inhoud

Voorwoord 1

Cultuurmenu

Inleiding 3

1 Samenvatting Cultuurmenu voor het primair- en voortgezet onderwijs 2019 4

2 Organisatie 4

3 Uitvoering 5

3.1 Aantal deelnemers Cultuurmenu PO en VO 5

3.2 Werkplan Cultuurmenu 6

3.3 Busvervoer en roostersysteem 6

3.4 Cultuurmenu PO, drie menu's 6

3.5 Montessorischolen 6

3.6 Communicatie 6

3.7 De leerlijn 'Kennismaken met cultureel erfgoed' 7

4 Evaluatieonderzoek schooljaar 2018-2019 12

4.1 Evaluatie 12

4.2 Korte samenvatting evaluatierapport 2018-2019 Cultuurmenu PO en VO 12

4.3 Busvervoer 13

5 Cultuurmenu PO 14

5.1 Doelstellingen Cultuurmenu 14

6 Thema's in de lessen vanaf 2018-2019 15

6.1 Verdieping van de leerlijn 'Kennismaken met cultureel erfgoed' 15

6.2 De gelaagdheid in de cultuurmenulessen nog even op een rij 15

6.3 Vakken en bijbehorende kerndoelen waar cultuurmenulessen op aansluiten 15

6.2 Montessorischolen 16

7 Cultuurmenu VO 17

7.1 Schooljaar 2019-2020 17

7.2 Meerwaarde van het aanbod 18

7.3 Nieuw menu 19

8 Financiering 20

8.1 Deelname Kunstenplan Gemeente Den Haag 2021-2024 20

9 Cultuurschakel en Cultuurmenu PO en VO 21

Colofon 25

Adressen 26

Voorwoord

Het bestuur van Stichting Gezamenlijke Projecten Haagse Musea biedt u hierbij het jaarverslag 2019 aan. De stichting is opgericht op 1 juli 2009 en ingeschreven bij de Kamer van Koophandel Haaglanden onder nummer 27347650.

Met ingang van 1 januari 2010 zet deze stichting de activiteiten voort die voorheen door de vereniging Haags Museum Platform werden uitgevoerd. De stichting heeft als doel het dienen van de collectieve belangen van musea in de regio Haaglanden in de breedste zin.

Als overlegorgaan voor de directies van musea werd per 1 juli 2009 eveneens een stichting opgericht onder de naam van Stichting Directieoverleg Haagse Musea. Deze stichting is uitsluitend opgericht voor het stimuleren van regulier overleg tussen de directies van de Haagse musea om een optimale behartiging van de gezamenlijke belangen te bevorderen. Initiatieven voortkomend uit het directieoverleg worden veelal geconcretiseerd door de Stichting Gezamenlijke Projecten Haagse Musea.

Het Cultuurmenu (educatieproject) wordt door de Stichting Gezamenlijke Projecten Haagse Musea al zestien jaar aangeboden aan het Haagse Primair Onderwijs. En inmiddels doen 20 musea/erfgoedinstellingen hier aan mee. De afgelopen jaren heeft zich een verbreding van het werkterrein ontwikkeld naar gemeenten in de omgeving van Den Haag. Daarmee loopt de stichting vooruit op de regionaliseringsplannen van het ministerie van OCW. Daarnaast is gestart met het 'Cultuurmenu Voortgezet Onderwijs' met een aanbod van lessen ten behoeve van het voortgezet onderwijs. Ook daarin heeft de stichting een voortrekkersrol. Het Cultuurmenu kent al jarenlang een divers en inclusief karakter, zowel voor wat betreft het deelnemersveld, als met betrekking tot het inhoudelijke aanbod.

De activiteiten van de stichting worden voor een zeer belangrijk deel mogelijk gemaakt door tal van fondsen. Wij zijn hen allen dank verschuldigd voor deze ondersteuning. Dit mede namens allen die deelnemen aan de activiteiten die door de stichting worden georganiseerd. Met ingang van 2014 worden de activiteiten van de stichting (in het bijzonder het Cultuurmenu Primair Onderwijs) niet meer financieel ondersteund door de Gemeente Den Haag. Vanaf 2017 ontvangt de stichting wel financiële ondersteuning van de Gemeente Den Haag voor de activiteiten voor het voortgezet onderwijs.

Tenslotte zijn wij een woord van dank verschuldigd aan allen die een grote inzet leveren bij de totstandkoming van onze activiteiten, in het bijzonder aan Sandra Bal onder wiens leiding het Projectenbureau Haagse Musea van de stichting functioneert.

G.W.B. van Nooten,

Voorzitter

Samenstelling bestuur Stichting Gezamenlijke Projecten Haagse Musea

G.W.B. van Nooten, voorzitter

J.A. Smit, secretaris

R. van Zanen, penningmeester

F. E. van der Schoot, lid

F.E.H. Visser, lid

Het bestuur heeft in 2019 regelmatig vergaderd.

Projectenbureau Haagse Musea

Het bureau is gevestigd in het Museon
Stadhouderslaan 37, 2517 HV Den Haag.

Cultuurmenu

Inleiding

Het Cultuurmenu voor het primair onderwijs (Cultuurmenu PO) is een programma van de Stichting Gezamenlijke Projecten Haagse Musea. Het bestaat uit erfgoed/museumlessen van 20 musea/erfgoedinstellingen voor groep 1 tot en met groep 8 van het primair onderwijs in Den Haag. De lessen volgen een doorgaande leerlijn 'Kennismaken met cultureel erfgoed' en vinden plaats in de Haagse musea/erfgoedinstellingen. Ter voorbereiding en verwerking van de lessen in de musea krijgen de docenten van de scholen lesmateriaal aangeboden via de website. Scholen ontvangen begin van het schooljaar een rooster voor deelname aan de cultuurmenulessen, inclusief het busvervoer.

Elk jaar bezoekt een klas een andere museum/erfgoedinstelling. Aan het eind van de basisschoolperiode heeft een leerling kennisgemaakt met de grote verscheidenheid aan erfgoedinstellingen in Den Haag en met diverse aspecten van het cultureel erfgoed in zijn/haar omgeving. Hiermee wordt sinds jaren een belangrijke bijdrage geleverd aan een goede basis voor cultuureducatie.

Het Cultuurmenu voor het voortgezet onderwijs (Cultuurmenu VO) is een programma voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs in Den Haag en de regio. Dit programma is in het schooljaar 2017-2018 gestart. In samenwerking met 16 musea zijn er 6 menu's samengesteld. Ieder menu heeft een verdiepingsprogramma met een bepaald thema.

Achtergrondinformatie over het Cultuurmenu PO en VO wordt gegeven op de website www.cultuurmenu.nl, in het meerjarenbeleidsplan 2016-2019.

1 Samenvatting Cultuurmenu voor het primair- en voortgezet onderwijs 2019

In het kalenderjaar 2019 hebben 74 scholen met 22.278 leerlingen uit Den Haag en de regio deelgenomen aan het Cultuurmenu PO, en 2.960 leerlingen uit 118 klassen uit het VO. In totaal hebben 25.238 leerlingen in het kalenderjaar 2019 meegedaan aan de Cultuurmenu PO en VO.

2 Organisatie

Het hoofd van het Projectenbureau Haagse Musea/projectleider Cultuurmenu, Sandra Bal en de secretariaat medewerker Ingrid Scholten werken intensief samen met de Werkgroep Educatie van de Stichting Gezamenlijke Projecten Haagse Musea en leggen verantwoording af aan het bestuur.

De Werkgroep Educatie komt onder voorzitterschap van Jeannette Smit (bestuurslid) tweemaandelijks bijeen. In deze werkgroep participeren de educatieve afdelingen van de 20 musea/erfgoedinstellingen die meewerken aan de Cultuurmenu's.

Informatiewerkplaats onder leiding van de heer H. de Groot is als externe partner bij het Cultuurmenu betrokken voor de samenstelling van de roosters voor de erfgoedinstellingen, de scholen en het busvervoer. Hij zorgt voor de logistieke organisatie. Informatiewerkplaats werkt nauw samen met de projectleider van de Cultuurmenu's. Om de communicatie vlot te laten verlopen tussen de scholen, de erfgoedinstellingen en de busmaatschappij is er een speciale hotline voor acute zaken en een speciaal e-mailadres voor de roosterzaken ingesteld. De roosters voor de 20 erfgoedinstellingen en de scholen staan online.

3 Uitvoering

3.1 Aantal deelnemers Cultuurmenu PO en VO

Cultuurmenu PO: Voor het schooljaar 2018-2019 hebben 71 schoollocaties zich met 21.985 leerlingen opgegeven voor deelname. Voor het schooljaar 2019-2020 hebben 77 schoollocaties zich met 22.718 leerlingen opgegeven. In het kalenderjaar 2019 doen 74 scholen met 22.278 leerlingen mee.

Cultuurmenu VO: Voor het schooljaar 2018-2019 hebben 113 klassen zich opgegeven voor met 2.940 leerlingen en in het schooljaar 2019-2020 in totaal 124 klassen met in totaal 2.982 leerlingen (inschrijven kan nog tot en met april 2019). In het kalenderjaar 2019 deden in totaal 2.960 leerlingen mee.

PO schooljaar 2018-2019

51 scholen Den Haag
7 scholen Wassenaar
9 scholen Westland
3 scholen Leidschendam-Voorburg
2 scholen Delft, Rijswijk

Totaal 21 scholen uit randgemeenten en 51 scholen uit Den Haag

PO schooljaar 2019-2020

54 scholen Den Haag
9 scholen Westland
6 scholen Wassenaar
5 Leidschendam Voorburg
3 Zoetermeer, Delft, Rijswijk

Totaal 23 scholen uit randgemeenten en 54 uit Den Haag

PO kalenderjaar totaal 2019

22 scholen randgemeenten, 53 scholen uit Den Haag

VO schooljaar 2018-2019

5 scholen Den Haag
3 scholen Rijswijk

VO schooljaar 2019-2020

6 scholen uit Den Haag
2 scholen uit Rijswijk
1 school uit Voorburg

3.2 Werkplan Cultuurmenu

Basis voor het Cultuurmenu PO en het Cultuurmenu VO van 2019 zijn:

- Projectplan Cultuurmenu PO 2016-2019;
- Projectplan Cultuurmenu VO 2016-2019;
- Begrotingen PO en VO voor 2019.

3.3 Busvervoer en roostersysteem

Het busvervoer wordt verzorgd door busmaatschappij BAB-VIOS Touringcars te Wateringen. Informatiewerkplaats maakt, in overleg met het Projectenbureau Haagse Musea, een zo optimaal mogelijk rooster.

3.4 Cultuurmenu PO, drie menu's

Het Cultuurmenu biedt de scholen vanaf het schooljaar 2018-2019 drie menu's aan. Iedere schoolgroep gaat elk jaar naar een ander museum/erfgoedinstelling. En elk museum geeft een les die aansluit bij diverse schoolvakken met bijbehorende kerndoelen. De drie menu's zijn evenwichtig samengesteld. De scholen kunnen bij inschrijving hun voorkeur aangeven voor Cultuurmenu 1, Cultuurmenu 2 of Cultuurmenu 3, maar er wordt een 33% verdeling van de lessen bij de erfgoedinstellingen gewaarborgd. Zie ook pagina 8 en 9.

3.5 Montessorischolen

Voor de Montessorischolen is een apart lesaanbod ontwikkeld voor groep 1-2, groep 3-4-5, groep 6-7-8. Vanaf het schooljaar 2016-2017 wordt aan alle Montessorischolen dit speciale menu aangeboden.

3.6 Communicatie

In mei 2019 werden de brochure en affiche van het Cultuurmenu voor het schooljaar 2019-2020 naar alle Haagse basisscholen verzonden, in totaal 156 en vanaf dat moment konden de scholen zich aanmelden.

Op de website www.cultuurmenu.nl was het programma voor het nieuwe schooljaar te raadplegen. Om te kunnen meedoen aan het Cultuurmenu kunnen scholen zich binnen een aangegeven periode inschrijven op de website www.cultuurmenu.nl.

Om meer bekendheid te geven in Den Haag aan het Cultuurmenu is vanaf 2013 een 'Cultuurmenubus' ingezet. BAB VIOS Touringcars heeft hiervoor een bus ter beschikking gesteld. Iedere dag dat er bussen rijden voor het Cultuurmenu wordt deze bus ingezet.

In 2018 moest de Cultuurmenubus vervangen worden voor een nieuwe bus, die is voorzien van informatie over het Cultuurmenu.

3.7 De leerlijn 'Kennismaken met cultureel erfgoed'

Aan het Cultuurmenu 2018-2019 doen 20 Haagse musea/erfgoedinstellingen mee. De gezamenlijke leerlijn van alle cultuurmenulessen is kerndoel 56: Kennismaken met cultureel erfgoed. Zie ook pagina 10 en 11. Bij iedere instelling staat centraal hun collectie en het verhaal dat iedere deelnemende erfgoedinstelling hierbij wil vertellen. Elke les heeft een eigen lesdoel afgestemd op het schoolcurriculum van de bezoekende schoolgroep. Hierdoor maken de leerlingen van de schoolgroepen niet alleen kennis met een grote diversiteit aan cultureel erfgoed maar ook met diverse Haagse musea/erfgoedinstellingen.

De leerlijn is ontwikkeld door een samenwerkingsverband met een aantal scholen en de deelnemende instellingen. In klankbordbijeenkomsten wordt ook met de scholen geïnventariseerd wat men van de opzet van de leerlijn vindt. De lessen van de menu's zijn exclusief voor het Cultuurmenu.

Bij het samenstellen van de menu's is gelet op:

1. wensen van de scholen, zoals het bij elkaar houden van groep 1 en 2;
2. het niveau per groep en aansluiting op de verschillende lesdoelen;
3. de leerlijn 'Kennismaken met cultureel erfgoed';
4. een evenwichtige verdeling over de drie menu's;
5. bus clusters die gevormd moeten worden in verband met de kosten.

Panorama Mesdag

Menu 1

Groep	Instelling		Titel les	Thema's van de les
1 -2	Mauritshuis		Maurits Muis zoekt Meestermengers	Kunst, kleuren, schilderijen, vroeger
3	Haags Historisch Museum		Haagse Ikkie	Identiteit, omgeving, stad, dorp, vroeger, nu, toekomst
4	Museum Meermanno		Ingewikkelde letters	Communicatie, kunst, vroeger, nu
5	Panorama Mesdag		Met Mesdag mee, naar de zee	Kunst, stad, dorp, natuur, vroeger
6	Monumentenzorg Gemeente Den Haag		Wauw, de Hof van Wauw	Wonen, samenleven, plattegronden, kaarten, stad, religie, vroeger, nu, arm en rijk.
7	Fotomuseum Den Haag		Klik klak: Foto!	Kunst, communicatie, social media, techniek
8	Museum Prinsenhof Delft		In de voetsporen van de Prins	Vroeger, nu, oorlog, burgerschap, mensenrechten, religie, samenleven

Menu 2

Groep	Instelling		Titel les	Thema's van de les
1 -2	Kinderboekenmuseum		Een brief voor Aap	Samenleven, samen spelen, dieren, communicatie, kunst
3	De Mesdag Collectie		Mesdag en de kleuren van de zee	Kunst, vroeger, nu, natuur, dieren, werken, wonen
4	Kunstmuseum Den Haag		Je neus achterna	Kunst, muziek, communicatie, stad

Menu 2 vervolg

Groep	Instelling		Titel les	Thema's van de les
5	Museon		De wereld op je bord Eetgewoonten in andere landen	Voeding, gezondheid
6	Museum Bredius		Door de bril van meneer Bredius	Kunst, wonen, stad, omgeving, vroeger, nu
7	Nationaal Archief		Check, check dubbel check!	Communicatie, burgerschap
8	Humanity House		Op de vlucht!	Oorlog, vrede, identiteit, mensenrechten, samen leven, omgeving

Menu 3

Groep	Instelling		Titel les	Thema's van de les
1-2	Muzee Scheveningen		Schelpjes verzamelen	Omgeving, natuur, dieren
3	Museon		Expeditie Museon	Verhalen, vroeger, nu
4	Louwman Museum		Ken je het verhaal van de auto?	Vervoer, techniek
5	Museum Beelden aan Zee		De ruimte door met beeldhouwkunst	Kunst, ruimtelijkheid, materialen, technieken, communicatie
6	Museum de Gevangenpoort		Op jacht naar regels en wetten	Samenleven, identiteit, mensenrechten, burgerschap
7	Archeologie Gemeente Den Haag		Komt dat zien! Maak een tentoonstelling met archeologische vondsten	Wonen, voedsel, samen leven, samen spelen, identiteit, werken, omgeving, stad, vroeger, nu
8	Haags Gemeentearchief		Zoeken, zoeken, zoeken!	Stad, dorp, vroeger, nu

Cultuurmenu doorgaande leerlijn: 'Kennismaken met cultureel erfgoed'

Kunstzinnige oriëntatie, kerndoel 56: de leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed
 Sommige tussendoelen komen in de cultuurmenulesen direct ter sprake, andere zullen door opeenstapeling van ervaringen duidelijk worden.

* Van links naar rechts, opbouw in schooljaren. Van boven naar beneden, opbouw per les.

	Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
receptie	De leerling kan met aandacht luisteren naar verhalen die horen bij betekenisvolle voorwerpen, gebouwen, gebruiken en gebeurtenissen.	als in groep 1-2+ De leerling kan met aandacht betekenisvolle voorwerpen en gebouwen waarnemen	als in groep 3-4	als in groep 5-6
	De leerling leert dat een erfgoedinstelling een instituut is waar verzamelingen aangelegd worden.	als in groep 1-2+ De leerling begrijpt dat een erfgoedinstelling zijn verzamelingen zorgvuldig beheert.	als in groep 3-4	als in groep 5-6+ De leerling leert dat een erfgoedinstelling erfgoed op allerlei manieren kan presenteren aan het publiek.
	De leerling leert wat verzamelen is en leert dat andere kinderen ook verzamelingen hebben.	als in groep 1-2+ De leerling leert dat je verzamelingen kunt bewaren en waarom dit belangrijk is.	als in groep 3-4+ De leerling leert over de eigenschappen van materialen en materiaalbewerking.	als in groep 5-6
productie	De leerling ervaart en begrijpt dat voorwerpen/objecten een verhaal met zich mee dragen.	als in groep 1-2+ De leerling kent de relatie tussen vorm en functie van sommige voorwerpen uit het verleden.	als in groep 3-4+ De leerling leert dat het van belang is om erfgoedbronnen als belangrijke informatiedragers (verhalen) te behouden, omdat erfgoed ons veel leert over het heden en het verleden in relatie tot onze toekomst.	als in groep 5-6
	De leerling kan verhalen rond kunst- en/of (natuur) historische voorwerpen koppelen aan zijn eigen beleevingswereld.	als in groep 1-2+ De leerling kan zich creatief uiten naar aanleiding van voorwerpen en gebouwen.	als in groep 3-4+ De leerling leert goed naar erfgoed te kijken en dit te verwerken in een opdracht (tekenen, vragen beantwoorden, verhaal schrijven).	als in groep 5-6+ De leerling leert zijn/haar verbeelding te gebruiken bij voorwerpen, documenten, gebouwen en personen.
	De leerling vertelt over zijn eigen verzameling.	als in groep 1-2+ De leerling kan zich voorstellen waarom het belangrijk is om voorwerpen te bewaren.	als in groep 3-4+ De leerling denkt na over de eigenschappen van materialen van erfgoed en kan ze met waarde en respect behandelen.	als in groep 5-6+ De leerling begrijpt dat een erfgoedinstelling voorwerpen verzamelt, bewaart en presenteert.
reflectie	De leerling kan zijn ervaringen verwerken in een werkstuk (b.v. een tekening, een verhaal vertellen etc.)	als in groep 1-2	als in 3-4	als in 5-6
	De leerling bekijkt/bespreekt op eenvoudige wijze een aantal (erfgoed) objecten. Wat is het, waarvoor wordt het gebruikt, wat kun je ermee.	als in groep 1-2+ De leerling ervaart wat de inhoudelijke waarde van objecten is zowel voor hem persoonlijk als in algemene zin.	als in groep 3-4+ De leerling is in staat om verschillende objecten te vergelijken op basis van vorm, functie en (inhoud) materiaaleigenschappen.	als in groep 5-6+ De leerling leert het erfgoed (de objecten en/of de collectie) in verbinding brengen met zichzelf/de eigen actualiteit.
	De leerling leert dat erfgoed bestaat uit verschillende collecties en objecten waar betekenisvolle verhalen aan verbonden zijn, die ook altijd met haar/hemzelf te maken hebben.	als in groep 1-2+ De leerling leert dat er verschillende soorten erfgoedinstellingen zijn die dit erfgoed bewaren.	als in groep 3-4+ De leerling kan erfgoed op een geordende manier analyseren en bekijken en daardoor beter begrijpen en doorgronden.	als in groep 5-6+ De leerling leert onderzoek te doen naar een object of een serie objecten uit de collectie.

4 Evaluatieonderzoek schooljaar 2018-2019

4.1 Evaluatie

De Stichting Gezamenlijke Projecten Haagse Musea en de deelnemende musea/erfgoedinstellingen hebben afgesproken dat jaarlijks een onderzoek zal worden uitgevoerd naar de resultaten en de effecten van het Cultuurmenu, met als doel de kwaliteit van het aanbod en de vraag te bewaken en zo nodig te verbeteren. In de Werkgroep Educatie is vastgesteld dat dit onderzoek zich in ieder geval moet richten op:

- inhoud en doorlopende leerlijn;
- spreiding van deelname aan het Cultuurmenu naar wijken en schooltypes;
- het organisatorisch functioneren van het Cultuurmenu en vooral de tevredenheid van scholen over de inhoud van de lessen en de organisatie van de bezoeken.

4.2 Korte samenvatting evaluatierapport 2018-2019 Cultuurmenu PO en VO

Op de website www.cultuurmenu.nl staan twee evaluatieformulieren, één voor de directie/cultuurcoördinator van de school en één voor de leerkracht. Als een leerkracht een evaluatieformulier heeft ingevuld, gaat hiervan een kopie naar de desbetreffende erfgoedinstelling en naar het Projectenbureau Haagse Musea, waardoor directe terugkoppeling kan plaatsvinden.

Cultuurmenu PO

In 2018 / 2019 hebben **71 Primair Onderwijs** schoollocaties meegedaan met **21.985** leerlingen aan het Haagse Cultuurmenu PO.

De algemene conclusie uit de enquêtes is getrokken dat het **Haagse Cultuurmenu PO in 2018 / 2019** weer goed is beoordeeld door de leerkrachten.

Cultuurmenu VO

In 2018 / 2019 hebben **8 scholen** meegedaan met 2950 leerlingen aan het Haagse Cultuurmenu VO. Er zijn **113 museumlessen** gevolgd.

Ook hier is de samenvatting dat het **Haagse Cultuurmenu VO** in 2018/2019 door de docenten van het VO positief is beoordeeld en dat **100 %** van de respondenten het Cultuurmenu VO aanbeveelt aan andere scholen.

De beoordelingen worden gebruikt om het Cultuurmenu blijvend te optimaliseren. De mening van de scholen is van wezenlijk belang voor de verdere ontwikkeling van het Cultuurmenu. Naast het beoordelen van ieder schooljaar worden er ook altijd vragen over de toekomst gesteld op de klankbordvergadering. Het

evaluatieonderzoek voor 2018-2019 is uitgevoerd door Laura Wielders, specialist museumedicatie. Het volledige evaluatierapport is digitaal op te vragen bij het Projectenbureau, secretariaat@projectenbureauhm.nl.

4.3 Busvervoer

Het is belangrijk het busvervoer zo efficiënt mogelijk te laten verlopen. Gedurende het schooljaar 2018-2019 is gebleken dat de scholen tevreden zijn over het busvervoer, alleen was er een probleem om tijdens de spits de groepen op tijd bij de instellingen te krijgen. De lestijden zijn daarom aangepast en een kwartier opgeschoven, hierdoor zullen de groepen beter op tijd bij de lessen komen. De communicatie tussen de scholen, Informatiewerkplaats, BAB-VIOS (busmaatschappij) en de instellingen over het aantal te vervoeren leerlingen en de logistiek verloopt goed.

Fotomuseum Den Haag

5 Cultuurmenu PO

5.1 Doelstellingen Cultuurmenu

De leerling ervaart door het volgen van de cultuurmenulesen, dat een erfgoedinstelling een plek is waar:

- mensen elkaar kunnen ontmoeten;
- je ervaringen kunt uitwisselen;
- je kunt nadenken en met elkaar in gesprek gaan over maatschappelijk relevante kwesties;
- je vragen mag stellen en kritisch mag zijn;
- je uitgedaagd wordt om creatief te denken;
- mogelijkheden zijn tot discussie en reflectie.

De erfgoedinstellingen die meedoen aan het Cultuurmenu willen ook bereiken dat leerlingen:

- de verscheidenheid en rijkdom van het cultureel erfgoed binnen hun eigen stad en leefomgeving waarnemen en beleven;
- door het volgen van de cultuurmenulesen geïnspireerd raken en enthousiast worden, zodat ze zich op cultureel gebied verder kunnen ontwikkelen;
- ontdekken dat erfgoedinstellingen centra zijn waar ze de boeiende, leuke en plezierige kanten van kunst en cultuur kunnen ontdekken en beleven;
- op bijzondere locaties komen waar ze merken dat de verhalen en feiten van een collectie met die plek verbonden zijn, maar ook met hun eigen kennis en ervaringen.
- vaker in schoolverband naar een erfgoedinstelling gaan en hiermee een kans krijgen die ze van huis uit niet altijd kan worden geboden. Veel kinderen komen zelfs de wijk waar ze wonen niet uit;
- echte ervaringen krijgen, oog in oog staan in een erfgoedinstelling met kunst en erfgoedvoorwerpen en de verhalen die hierbij horen geeft leerlingen een waardevolle ervaring. Dit is een andere ervaring dan bijvoorbeeld het waarnemen van kunst- en cultuurinformatie via een digibord op school.

Tot slot willen we bereiken dat wij als erfgoedinstellingen structureel samenwerken met de scholen, zodat het inhoudelijk programma van het Cultuurmenu blijft aansluiten op het schoolcurriculum en bij de vakken die op school behandeld worden. De doelstellingen worden ieder jaar geactualiseerd. Zo kreeg filosoferen met kinderen met kunst en cultuur een accent binnen de cultuurmenulesen.

6 Thema's in de lessen vanaf 2018-2019

De musea geven aan welke thema's tijdens de les aan de orde komen. Bij het voorbereiden van de lessen op school kan hierdoor de aandacht rondom dit thema breder worden gemaakt. De museumlessen worden hierdoor meer ingebed op school tijdens de lessen. De themalist is samengesteld in samenwerking met de Werkgroep Educatie en een aantal scholen.

Een diversiteit van thema's komen in de lessen voor:

bewegen, burgerschap, communicatie, dieren, feesten en tradities, gezondheid, identiteit, jaargetijden, kaarten, kleding, kunst, materialen, milieu, muziek, natuur, nieuws, omgeving/stad/dorp, oorlog/vrede/mensenrechten, plattegronden, religie, ruimtelijkheid, samenleven, social media, techniek, verhalen, vervoer, voedsel/voeding, vroeger/nu/toekomst, wonen, werken.

6.1 Verdieping van leerlijn 'Kennismaken met cultureel erfgoed'

Vanaf de eerste start van het Cultuurmenu, is de doorgaande leerlijn opgenomen 'Kennismaken met cultureel erfgoed'. Deze doorgaande leerlijn wordt de komende jaren in samenspraak met de deelnemende scholen zo nodig verder uitgebouwd, zoals dat in het verleden voortdurend is geschied.

6.2 De gelaagdheid in de cultuurmenulesen nog even op een rij

Iedere cultuurmenules is samengesteld met:

- de input die de scholen hebben gegeven naar aanleiding van de evaluaties, klankbordvergadering en apart belegde bijeenkomsten;
- de eigen missie van iedere deelnemende erfgoedinstelling, het verhaal (over de collectie) dat centraal staat in de cultuurmenules;
- een lesdoel;
- aansluiting bij diverse schoolvakken en kerndoelen en een themaoverzicht;
- het gezamenlijk Cultuurmenu-einddoel de leerlijn 'Kennismaken met cultureel erfgoed' dat als volgt is geformuleerd: 'Met het Cultuurmenu willen we bereiken dat kerndoel 56 van het vak Kunstzinnige oriëntatie wordt behaald'. Omschrijving kerndoel 56: de leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed. Door het volgen van een heel menu verwerven de leerlingen gedurende hun basisschoolperiode kennis over de diversiteit aan erfgoedsoorten en cultureel erfgoed.

6.3 Vakken en bijbehorende kerndoelen waar cultuurmenulesen op aansluiten

Naast 'Kunstzinnige oriëntatie' ligt er ook een accent op het vak Nederlands met keuze uit bijbehorende kerndoelen (1 t/m 12). Andere vakken worden optioneel opgenomen in de cultuurmenulesen omdat binnen het Cultuurmenu een grote

diversiteit vertegenwoordigd is van soorten erfgoedinstellingen: kunsthistorisch, natuurhistorisch, media en cultuur, historisch, wereldoriëntatie etc. Vaak zijn kerndoelen 54 en 55 van Kunstzinnige oriëntatie van toepassing maar ook andere vakken met bijbehorende kerndoelen zijn van toepassing, zoals 'Oriëntatie op jezelf en de wereld' met bijbehorende kerndoelen 34 t/m 39 (mens en samenleving, natuur en techniek, ruimte en tijd). Verder staat het iedere erfgoedinstelling vrij bij het maken/geven van de cultuurmenules om andere vakken te integreren, bijvoorbeeld bewegingsonderwijs, rekenen of wiskunde met bijbehorende kerndoelen.

6.4 Montessorischolen

Vanaf het schooljaar 2014-2015 blijft er voor de Montessorischolen wel een speciaal aanbod staan, maar de lessen voor de Montessorischolen worden binnen het reguliere systeem van het Cultuurmenu aangeboden. Alle erfgoedinstellingen kunnen aan de samengestelde groepen (onder-, midden- en bovenbouw) lessen geven.

7 Cultuurmenu VO

Het Cultuurmenu VO is een project voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs. In januari 2015 is gestart met een onderzoek naar uitbreiding van het Cultuurmenu: de opzet van een aangepast menu naar de brugklassen van het voortgezet onderwijs. De kosten voor het onderzoek werden gesponsord door de BAB VIOS Touringcars.

Door middel van een pilot is in december 2016 onderzocht of hetgeen is bedacht aansluit bij de wensen van de scholen. Drie scholen uit Den Haag: Christelijk College De Populier, Lyceum Ypenburg en scholengemeenschap Zuid-West College deden mee met 24 klassen. De klassen hebben bij twee menu's, met in totaal zes musea, de lessen met rondleiding, workshop en/of onderzoek gevolgd. Het evaluatierapport van de pilot verscheen eind februari 2017. Op basis van de uitkomsten is de inhoudelijke opzet van het project verder uitgebouwd en aangepast. De deelnemende scholen gaven allen een goede beoordeling en op basis hiervan viel het besluit door te starten met het project.

Na afsluiting van het onderzoek en de pilot is door het Projectenbureau Haagse Musea het project verder ontwikkeld: Haagse musea/erfgoedinstellingen geven lessen/workshops, die aansluiten op de leergebieden 'kunst en cultuur' en 'mens en maatschappij'. Deze lessen werden aangeboden in verschillende kleine menu's voor klas 1 tot en met 3 op twee niveaus, voor vmbo tl en havo/vwo. In ieder menu bieden drie musea/erfgoedinstellingen een les aan met rondleiding/onderzoek/workshop. Het Cultuurmenu VO biedt een leerlijn met een meer verdiepende menustructuur. Aan dit programma deden in 2017-2018 15 musea mee in vijf menu's en in 2018-2019 doen 16 musea mee die in 6 menu's samenwerken. Ieder menu heeft een verdiepingsprogramma met een bepaald thema.

7.1 Schooljaar 2019-2020

Bereik scholen

Het Cultuurmenu VO is aangeboden aan scholen uit Den Haag, Delft, Leidschendam/Voorburg, Pijnacker/Nootdorp, Rijswijk en Wassenaar.

Aan alle scholen uit deze gemeenten is een vooraankondiging gestuurd en later de brochure, zowel via het Projectenbureau als via een bepaalde adressenorganisatie. Overige acties waren onder andere, belondes naar alle scholen en het versturen van persberichten. Er is hard gewerkt aan het bijeenbrengen van een adressenbestand en er is getracht niet alleen van de CKV en kunstdocenten, maar ook de docenten van de vakken Mens en Maatschappij een bestand op te bouwen. Het heeft geresulteerd in 124 reserveringen. Duidelijk is wel dat de meeste boekingen worden gedaan voor de kunstlessen door de CKV en kunstdocenten.

Er is op 27 november 2019 een informatiemiddag/markt gehouden in Panorama Mesdag waar 75 VO scholen voor waren uitgenodigd. De deelnemende musea (er waren 14 musea) hebben één op één met docenten van de scholen informatie kunnen uitwisselen over het lesaanbod, het menu en de leerlijn. Nieuwe scholen waren enthousiast, een nieuwe school heeft direct 20 lessen geboekt. De andere scholen gaven aan er over na te denken om volgend jaar mee te gaan doen. Het is vooral een uitdaging om docenten van de vakken geschiedenis, aardrijkskunde en maatschappijleer enthousiast te krijgen om met de klassen naar de museumlessen te gaan. Daar is terughoudendheid op te merken dat voor een deel te maken heeft met werkdruk op de scholen maar ook dat leren buiten school niet altijd hoog op de agenda staat. Er ligt dus een uitdaging om deze vakleerkrachten van het VO te gaan bereiken. Het resultaat voor dit derde jaar is goed. Scholen kunnen boeken tot en met half april 2020, daarna sluit de inschrijving voor dit schooljaar. Vanaf 5 mei 2020 kan er voor het volgende schooljaar ingeschreven worden. Dan wordt het nieuwe programma aangeboden voor 2020-2021.

Het schooljaar 2019-2020 worden alle lessen ook aangeboden aan alle niveaus binnen het vmbo. Daarnaast is er een menu bijgekomen met het Museon, Monumentenzorg van de Gemeente Den Haag en het Haags Historisch Museum over 'migratie, samenleving en burgerschap'. Binnen de leerlijn 'Mens en Maatschappij' zijn er drie menu's evenals bij de leerlijn 'Kunst en Cultuur'. Voor het schooljaar 2021-2022 is het streven om een of twee menu's te kunnen aanbieden aan het praktijkonderwijs. Het onderzoek hiernaar wordt in 2020 verder uitgewerkt.

De Gemeente Den Haag verstrekt een subsidie van € 50.000 (€ 5,00 voor 10.000 leerlingen) voor de VO scholen uit Den Haag die via CultuurSchakel op de CJP Cultuurkaart gezet kan worden als scholen een culturele activiteit boeken voor het schooljaar 2019-2020. Het Cultuurmenu VO gaat mee in dit aanbod.

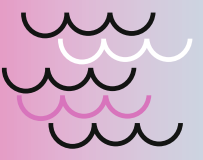
7.2 Meerwaarde van het aanbod

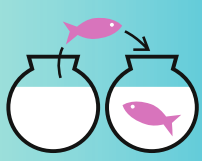
Kinderen van 12 t/m 15 jaar komen vanuit huis over het algemeen niet vaak in een museum, door een aanbod te maken in klassenverband komen ze er wel via de school. De meerwaarde van dit menusysteem voor de klassen in de onderbouw is dat er een samenhangend aanbod komt met een leerlijn. De museumlessen sluiten aan op het leergebied en de vakken die in het leerjaar behandeld worden: waaronder kunst en cultuur en geschiedenis en maatschappijleer. Ook is er de mogelijkheid tot busvervoer. De erfgoedlessen van dit project sluiten zo veel mogelijk aan op de leefwereld van de leerlingen. Doordat het in een menuvorm wordt aangeboden komen de leerlingen vaker naar het museum en vindt er een stapeling (verdieping) plaats van kennis en beleving. Educatie geeft leerlingen de kans hun kennis en beoordelingsvermogen verder te ontwikkelen, dit draagt bij aan zelfontplooiing. Om te kunnen functioneren in

een complexe en dynamische samenleving is creativiteit, kritisch en analytisch denken, een eigen mening kunnen vormen en goed kunnen communiceren nodig. Erfgoededucatie reikt de leerlingen hiervoor waardevolle elementen aan. Op de website www.cultuurmenu/voortgezetonderwijs is meer informatie te vinden.

7.3 Nieuw menu

Voor het schooljaar 2020-2021 wordt een nieuw menu ontwikkeld, een menu over WOII en 75 jaar Vrijheid. De menu's die het schooljaar 2019-2020 binnen de leerlijn 'wij mensen' gepresenteerd worden komen het schooljaar 2020-2021 onder de kapstok van 75 jaar vrijheid (2020) en dekolonisatie, mensenrechten en internationalisering (2021) te staan.

Cultuurmenu VO		
		
Menu A: Beeldende kunst, verzamelen, Scheveningen	Menu B: Toegepaste en autonome kunst, wat is het verschil?	Menu C: Meesterwerk en vakmanschap in de kunst
Klas 1 Muzee Scheveningen	Kinderboekenmuseum	Escher in het Paleis
Klas 2 Panorama Mesdag	Museum Meermanno	De Mesdag Collectie
Klas 3 Museum Beelden aan Zee	Kunstmuseum Den Haag	Mauritshuis

Cultuurmenu VO		
		
Menu D: De geschiedenis bewaren en verzamelen	Menu E: Oorlog, vrede en mensenrechten	Menu F: migratie, samenleven, burgerschap
Klas 1 Archeologie, Gemeente Den Haag	Museum de Gevangenpoort	Humanity House
Klas 2 Haags Gemeentearchief	Museon	Haags Historisch Museum
Klas 3 Haags Historisch Museum	Nationaal Archief	Monumentenzorg Gemeente Den Haag

8 Financiering

Het Cultuurmenu PO is gedurende het boekjaar financieel mogelijk gebleven door intensief te zoeken naar ondersteuning van fondsen en sponsors.

Voor het kalenderjaar 2019 is het Cultuurmenu PO financieel gesteund door:

- Fonds 1818
- ASN Foundation
- Fundatie Van den Santheuvel Sobbe
- M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting
- Mondriaan Fonds
- Prins Bernard Cultuurfonds
- Ravesteyn Fonds
- Stichting Boschuyzen
- Stichting Dorodarte
- Stichting F.S. Tijnstra
- Stichting St. Nicolaas Gasthuis
- Stichting Zabawas
- Weeshuis der Doopsgezinden
- W.M. de Hoop Stichting

Voor het schooljaar 2018–2019 is het Cultuurmenu VO financieel gesteund door:

- Fonds 1818
- August Fentener van Vlissingen Fonds
- Fonds Schiefbaan Hovius
- Gemeente Den Haag
- Hendrik Muller Fonds
- M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting
- Mondriaan Fonds
- Rabobank Stimuleringsfonds
- Stichting Boschuyzen

Het financieel overzicht over 2019 is voorzien van een bestuursverklaring.

8.1 Deelname Kunstenplan Gemeente Den Haag 2021-2024

Het Projectenbureau Haagse Musea heeft bij de Gemeente Den Haag in het kalenderjaar 2019 een aanvraag ingediend voor deelname aan het Kunstenplan 2021-2024. Er wordt een structurele subsidie gevraagd per project per jaar van € 20.000,00 om groei van deelname van meer scholen te kunnen dekken. Alle toekomstplannen met een accent op diversiteit en inclusie worden hierin uiteengezet, deze plannen zijn tevens opgenomen in het projecten/beleidsplan van de stichting voor 2021-2024.

9 CultuurSchakel en Cultuurmenu PO en VO

CultuurSchakel is het onafhankelijke kenniscentrum en de culturele bemiddelingsorganisatie voor cultuuronderwijs en amateurkunst in Den Haag en houdt zich onder andere bezig met het opzetten van leerlijnen (o.a. leerlijnen erfgoed, muziek, theater, literatuur, media, dans, beeldend). Het aanbod staat in de door hen ontwikkelde Haagse Ladekast. Dit wordt gefinancierd door het Fonds voor Cultuurparticipatie en de Gemeente Den Haag. CultuurSchakel heeft de Stichting Gezamenlijke Projecten Haagse Musea gevraagd te onderzoeken of het mogelijk is het Cultuurmenu (of een Cultuurmenu extra) te laten aansluiten op de leerlijn erfgoed. Na diverse gesprekken is geconcludeerd door CultuurSchakel dat, gezien het feit dat het Cultuurmenu uit een menuaanbod bestaat, het niet mogelijk is te participeren in de Haagse Ladekast. De cultuurmenulesen mogen wel afzonderlijk in de Haagse Ladekast aangeboden worden, maar dan valt de structuur van het Cultuurmenu uiteen en daarmee het hele concept. De Stichting Gezamenlijke Projecten Haagse Musea blijft in gesprek met de Gemeente Den Haag hierover. Voorlopig gaan beide organisaties een eigen weg. De Stichting Gezamenlijke Projecten Haagse Musea zou het op prijs stellen als het Cultuurmenu PO in het aanbod van CultuurSchakel meegenomen kan worden (kennismaken met cultureel erfgoed), zodat scholen dan ook in aanmerking komen voor een extra vergoeding van € 5,00 per leerling.

Het 'Cultuurmenu VO' is sinds 2019-2020 wel in het aanbod van CultuurSchakel opgenomen voor de Haagse VO scholen. Zij bieden de scholen die aangesloten zijn bij de CJP Cultuurkaart een subsidie aan van € 5,00 per leerling.

Haags Historisch Museum © Kim Verkadé

‘Cultuurmenu VO’ leerlijn ‘Kunst en cultuur’: CKV en kunst			
Alle vmbo-niveaus en havo/vwo, klas 1 t/m 3 Menu A, B en C			
Per cultuurmenules VO zijn er 4 competenties. Sommige tussendoelen komen in de lessen direct ter sprake, andere zullen door opeenstapeling van ervaringen duidelijk worden.			
	klas 1	klas 2	klas 3
competentie	kijken, luisteren	als in klas 1 +	als in klas 1 en 2 +
definitie	de leerling maakt kennis met kunst en cultuuruitingen van professionele kunstenaars	de leerling leert dat er samenhang is binnen kunst en cultuur en vergelijkt historische verschillen in tijd en cultuur met de huidige tijd	de leerling kan kunst en cultuur in een maatschappelijke context plaatsen
erfgoedlocatie	de leerling maakt kennis met cultureel erfgoed uit zijn leefomgeving [het museum dat wordt bezocht], kan kenmerken van cultuuruitingen herkennen en benoemen	de leerling verwondert zich, maakt kennis met de drijfveren en identiteit van kunstenaars en spiegelt dit aan zijn eigen leven/identiteit	de leerling ontdekt aan de hand van de opgedane ervaringen in de vorige lessen steeds meer dat kunst en cultuur dwarsverbanden aangaat binnen maatschappelijke thema's en ontdekt de bredere context

	klas 1	klas 2	klas 3
competentie	onderzoeken, beschouwen, analyseren, verslag doen	als in klas 1 +	als in klas 1 en 2 + interpreteren
definitie	de leerling kan in een creatief proces een opdracht uitwerken door een bepaald thema te verkennen / de leerling leert waar te nemen, creatief te denken, doet nieuwe ideeën op	de leerling kan zich meer verdiepen in een bepaald thema	de leerling onderzoekt verschillende mogelijkheden en oplossingen van een opdracht in de verwerking van een thema / de leerling ervaart actuele waarden in kunst en cultuur
erfgoedlocatie	de leerling werkt tijdens de les samen met medeleerlingen aan een opdracht binnen een bepaald creatief proces en ontdekt dat er verschillende manieren/ invalshoeken zijn om naar kunst en cultuur te kijken	de leerling verruimt zijn blik vanuit zijn eigen wereld door in aanraking te komen met werk van kunstenaars	de leerling ontdekt dat kunst en cultuur vaak gaat om actuele gebeurtenissen in de maatschappij en leert dat het een afspiegeling kan zijn van de maatschappij

	klas 1	klas 2	klas 3
competentie	produceren, presenteren	als in klas 1 +	als in klas 1 en 2 +
definitie	de leerling kan alleen of met een groepje aan een opdracht werken.	de leerling kan interpreteren en eigen gevoelens en ervaringen gebruiken in een opdracht	de leerling kan uitdrukking geven aan eigen gevoelens en ervaringen, vormgeven aan verbeelding en kan communiceren door middel van woord, beeld en lichaamstaal
erfgoedlocatie	de leerling maakt (zelfstandig of met een groepje) een werk of een opdracht waarbij hij zijn eigen ervaring kan weergeven	de leerling werkt aan eigen kunstzinnige vermogen in de opdracht die hij krijgt en voert deze zelfstandig uit of met een groepje en kan het vervolgens samen met het groepje bekijken	de leerling ontdekt door het maken van een werk/opdracht dat hij zelf ook in staat is een (actueel) thema/onderwerp op een kunstzinnige manier uit te werken en kan dit bij anderen onder de aandacht brengen

	klas 1	klas 2	klas 3
competentie	reflecteren, evalueren	als in klas 1 +	als in klas 1 en 2 +
	de leerling kan in eigen bewoordingen weergeven wat hij heeft ervaren	de leerling kan cultuuruitingen van zichzelf presenteren en toelichten	de leerling kan van zichzelf en anderen interpreteren en waarden, kan keuze toelichten
erfgoedlocatie	de leerling kan een reflectie geven van keuzes en ervaringen en kan dit delen met de groep of met een klein groepje / de leerling laat zien hoe hij het creatieve proces heeft doorlopen en kan zijn eigen gevoel en ervaring weergeven	de leerling kan verslag doen van zijn ervaringen alleen of in een groepje / de leerling wordt gestimuleerd om eigen, verschillende mogelijkheden te bedenken en alleen of samen met medeleerlingen keuzes te maken	de leerling begrijpt dat kunst en cultuur onderdeel zijn van het leven en uitdrukking geven aan allerlei maatschappelijke en persoonlijke uitingen

‘Cultuurmenu VO’ leerlijn ‘Mens en maatschappij’: maatschappijleer, geschiedenis, aardrijkskunde			
Alle vmbo-niveaus en havo/vwo, klas 1 t/m 3 Menu D, E en F			
Per cultuurmenules VO zijn er 4 competenties. Sommige tussendoelen komen in de lessen direct ter sprake, andere zullen door opeenstapeling van ervaringen duidelijk worden.			
	klas 1	klas 2	klas 3
competentie	kijken, luisteren	als in klas 1 +	als in klas 1 en 2 +
definitie	de leerling maakt kennis met erfgoedobjecten en historische bronnen en kan zich verwonderen over het andere en het eigene	de leerling ziet grotere verbanden	als in klas 1 en 2
erfgoedlocatie	de leerling kan objecten en bronnen plaatsen in de historische of geografische context, maakt kennis met de verhalen die hier bij horen / de leerling maakt kennis met de diversiteit van het historische bronnenmateriaal	de leerling ontdekt in welke erfgoedinstelling welk bronmateriaal bewaard wordt / de leerling kan de verhalen verbinden met zichzelf	de leerling kan de verhalen een plaats geven in een groter geheel/bredere context / de leerling leert door te kijken en te observeren informatie uit bronnen te halen

	klas 1	klas 2	klas 3
competentie	onderzoeken, ervaren, leren analyseren, verslag doen	als in klas 1 +	als in klas 1 en 2 + interpreteren
definitie	de leerling kan een eenvoudige opdracht uitwerken door een bepaald thema te verkennen en leert dat je gebeurtenissen kunt zien vanuit verschillende perspectieven en ervaart hoe de betrokken erfgoedinstellingen hun werk doen.	de leerling leert waar te nemen, objectief te denken, zonder direct oordeel, doet nieuwe ideeën op / de leerling leert dat je verschillende bronnen moet raadplegen om het verhaal kloppend te maken	de leerling weet onderscheid te maken in informatie voor derden / de leerling weet elke vorm van erfgoed presenteren er zijn / kent de doelstellingen van drie verschillende organisaties en weet welke verschillen en overeenkomsten er zijn
erfgoedlocatie	de leerling leert diverse bronnen te gebruiken	de leerling weet bronnenmateriaal te interpreteren	de leerling weet welke verschillen en overeenkomsten er zijn; de leerling kan het bronnenmateriaal inzetten en gebruiken

	klas 1	klas 2	klas 3
competentie	keuzes maken, produceren, presenteren	als in klas 1 +	als in klas 1 en 2 +
definitie	de leerling kan zelfstandig of in een groepje aan een opdracht werken / kan daarbij keuzes maken op basis van het geleerde / de leerling kan dit presenteren	als in klas 1	als in klas 1 en 2
erfgoedlocatie	de leerling laat zien hoe hij het proces heeft doorlopen, zijn eigen persoonlijke betrokkenheid staat centraal, stelt vragen, kan zich inleven vanuit eigen situatie, vormt zich een mening	de leerling leert hoofd- en bijzaken te onderscheiden en dat je een onderzoek vanuit verschillende invalshoeken kunt doen	als in klas 1 en 2 / de leerling kan zijn meningsvorming onderbouwen / de leerling kan de juiste keuzes maken uit de informatiebronnen om tot de kerninformatie te komen

	klas 1	klas 2	klas 3
competentie	reflecteren, evalueren, meningsuiting vormen	als in klas 1 +	als in klas 1 en 2 +
definitie	De leerling kan een mening vormen over het geleerde en zijn mening verwoorden aan klasgenoten en de docent	als in klas 1	de leerling kan eerder gevonden bronnen verwerken tot een presentatie / de leerling leert dat je in deze ergoedinstellingen onderzoek kunt doen, zowel op historisch als maatschappelijk gebied
erfgoedlocatie	de leerling leert werken met bronnen en onderzoeksobjecten / krijgt een kader waarbinnen hij de wereld om zich heen beter begrijpt	de leerling weet welke informatie waardevol is om later te presenteren	de leerling leert dat het bewaren van (historisch) erfgoed van betekenis is voor het krijgen van kennis en inzicht

Museum Meermanno © Chelsey Honders

Colofon

Uitgave van

Stichting Gezamenlijke Projecten Haagse Musea

Stadhouderslaan 37

2517 HV Den Haag

Postbus 30313

2500 GH Den Haag

T. 070 338 14 58

Tekst: Sandra Bal, hoofd Projectenbureau Haagse Musea

Redactie: Bestuur Stichting Gezamenlijke Projecten Haagse Musea, Projectenbureau Haagse Musea

Fotografie: Haagse Musea/archieven en Chelsey Honders

Ontwerp: Eindeloos

Illustraties: Josje van Koppen

Oplage: 100

Drukwerk op gerecycled papier

Datum: maart 2020

Met dank aan:

Escher in Het Paleis
Lange Voorhout 74
2514 EH Den Haag
www.escherinhetpaleis.nl

Fotomuseum Den Haag
Stadhouderslaan 43
2517 HV Den Haag
www.fotomuseumdenhaag.nl

Gemeente Den Haag
Afdeling Monumentenzorg en Welstand
Spui 70, 2511 BT Den Haag
www.monumentenzorgdenhaag.nl

Dienst Stadsbeheer
Afdeling Archeologie & Natuur- en
Milieueducatie
Prins Hendrikstraat 39, 2518 HH Den Haag
www.denhaag.nl/archeologie

Haags Gemeentearchief
Spui 70, 2511 BT Den Haag
www.gemeentearchief.denhaag.nl

Kunstmuseum Den Haag
Stadhouderslaan 41, 2517 HV Den Haag
www.gemeentemuseum.nl

Haags Historisch Museum
Korte Vijverberg 7, 2513 AB Den Haag
www.haagshistorischmuseum.nl

Humanity House
Prinsegracht 8, 2512 GA Den Haag
www.humanityhouse.org

Kinderboekenmuseum
Prins Willem-Alexanderhof 5,
2595 BE Den Haag
www.kinderboekenmuseum.nl

Louwmanmuseum
Leidsestraatweg 57
2594 BB Den Haag
www.louwmanmuseum.nl

Mauritshuis
Plein 29, 2511 CS Den Haag
www.mauritshuis.nl

De Mesdag Collectie
Laan van Meerdervoort 7f
2517 AB Den Haag
www.demesdagcollectie.nl

Museon
Stadhouderslaan 37
2517 HV Den Haag
www.museon.nl

Museum Beelden aan Zee
Harteveltstraat 1/boulevard
2586 EL Scheveningen
www.beeldenaanzee.nl

Museum Bredius
Lange vijverberg 14, 2513 AC Den Haag
www.museumbredius.nl

Museum Prinsenhof Delft
Sint Agathaplein 1, 2611 HR Delft
www.prinsenhof-delft.nl

Museum de Gevangenpoort
Buitenhof 33, 2513 AH Den Haag
www.gevangenpoort.nl

Museum Meermanno
Prinsessegracht 30
2514 AP Den Haag
www.meermanno.nl

Muzee Scheveningen
Neptunusstraat 92
2586 GT Scheveningen
www.muzee.nl

Nationaal Archief
Prins Willem-Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag
www.nationaalarchief.nl

Panorama Mesdag
Zeestraat 65
2518 AA Den Haag
www.panorama-mesdag.nl